

Kun ja kuin -konjunktioiden käyttö.

Kansanmurteissa käytetään *kun*-sanaa niissäkin merkitystehtävissä, joissa yleiskielessä on nykyään *kuin*. *Kuin* on kuitenkin alkuaan esiintynyt yksinomaan; *kun* on siitä lyhentynyt painottomassa asemassa. Vanha kirjakieli tuntee yleensä vain *kuin*-konjunktion; tällä on siinä siis myös *kun*-sanan nykyiset tehtävät.

Näillä konjunktioilla alkaa nykyään olla melko selvät käyttöalansa. Horjuvuutta esiintyy kuitenkin vielä jonkin verran, mutta sen poistaminen ei ole vaikeata.

Tavallinen ja suurin piirtein riittävä ohje on, että *kun* ilmoittaa aikaa, *kuin* vertaamista. Eräissä tapauksissa ei kuitenkaan ole ilman muuta selvää, kummasta on kysymys. Ne eivät sitäpaitsi ole ainoat asianomaisten konjunktioiden merkitystehtävät.

Aikaa ilmoittavan eli temporaalisen *kun*-sanan lisäksi on myös kausaalinen (syytä ilmoittava), konditionaalinen (ehtoa ilmoittava) ja eksplikatiivinen (yleiseen alistava) *kun*-konjunktio. Esim. *Poika ei päässyt kouluun, kun [= koska] koti oli köyhä. Kaikki käy hyvin, kun [= jos] emme hätäile. Paras on, kun [= että] tunnustat.* Kaikissa näissä merkityksissä käytetään kiistattomasti *kun*-sanaa.

Kuin-konjunktion käytöstä on Setälän lauseopissa seuraava sääntö:

»K o m p a r a t i i v i konjunktio (v e r t a u s t a ilmoittava) on:

kuin, jota päälauseessa vastaa komparatiivi tai sanat: *yhtä, sama, eri, toinen, muu* tai determinatiivinen pronominaali

semmoinen, sellainen (jossa tapauksessa *kuin* käytetään komparatiivisen lauseen predikaatintäytteenä vastaavan relatiivipronominaalin asemesta) taikka jokin *se* pronominin sija tai siitä johtunut adverbi.»¹

Setälän esimerkkien joukossa on virkkeet: *Siitä asti kuin isä palasi kotiin, on hän maannut sairaana. Sillä aikaa kuin sinä makaat, minä kirjoitan.* Tällaista käyttöä on vaikea pitää komparatiivisena. Pikemminkin *kuin* tällaisissa yhteyksissä on temporaalinen, niin kuin nykyään on tapana käsittää: *siitä asti kun, sillä aikaa kun, siihen aikaan kun, sinä aikana kun, silloin [= sillä ajoin] kun, sitten kun, siksi kun, sen jälkeen kun.* Alkuaan näissä tapauksissa *se*-sanan sijamuotoon tai johdannaiseen viittaava *kuin* on ollut relatiivinen: *sillä aikaa kuin = sillä aikaa jona, siitä asti kuin = siitä asti jolloin* jne.

Setälän esimerkissä *Ei saa tehdä sillä tavalla kuin sinä on kuin*-sanassa niin ikään relatiivinen merkitys komparatiivisen ohella: *sillä tavalla kuin = sillä tavalla jolla.* *Se*-sanan sijamuotoon tai johdannaiseen viittaavana tällainen komparatiivis-relatiivinen *kuin* esiintyy usein, esim. *Suoritin sen määrän kuin oli sovittu. Talo on siinä tilassa kuin se oli ostettaessa. Emme ehdi siinä ajassa kuin oli tarkoitus. Nauriilla ei enää ole sitä merkitystä kuin ennen. Ajakaa siihen suuntaan kuin viitta osoittaa! Kyllä hän tulee toimeen siinä kuin toisetkin. Hankin vihot sitä mukaa kuin ne ilmestyvät. Palkka maksetaan sen mukaan kuin työ joutuu. Maali kuivuu sitä mukaa kuin*

¹ Vähän täydellisempänä sääntö kuuluisi: *kuin*, jota hallitsevassa lauseessa vastaa komparatiivi tai jokin sanoista *niin, melkein, ikään, juuri, aivan, ihan, yhtä, sama, toinen, muu, eri* tai niistä johtunut adverbi tai pronominaali (*samoin, muutoin, samanlainen, yhtäläinen, erilainen* jne.) tai determinatiivinen pronominaali *sellainen, semmoinen, tällainen, tämmöinen, tuollainen, tuommainen* tai jokin *se*-pronominin sija tai tästä pronominista johtunut adverbi.

ehtii sivellä. Teen siten kuin katson parhaaksi. Kasvu jatkuu suotuisasti sikäli kuin sääsuhteet sallivat.

Kiistaton *kuin*-tapaus on vielä seuraava fennistinen lausetapa: *Sen tekee mies kuin mies. Nimi kuin nimi, ei sillä väliä. Tuli kuin tulikin pouta. Vetäisen kuin vetäisenkin.*

Aikaa ilmoittavan *kun*-konjunktion käyttöala on, niinkuin jo viitattiin, viime aikoina laajentunut. Jos *kuin* rajoitetaan selvää vertausta (tai myös selvää relatiivisuutta) ilmoittavaan käyttöön, saadaan *kun* esim. seuraaviin temporaalisiin sanaliittoihin, joissa on ainakin useissa tähän asti ollut horjuvuutta: *aina kun, heti kun, joka kerta kun, sen jälkeen kun, siihen aikaan kun, siihen asti kun, siitä asti kun, siitä lähtien kun, siksi kun, sillä aikaa kun, sillä hetkellä kun, sillä kertaa kun, sinä aikana kun, sitten kun, silloin kun.* Huolimatta *sama*-sanana komparatiivisuudesta voita-

neen myös seuraavat sanaliitot yleensä käsittää temporaalisen *kun*-konjunktion sisältäviksi: *samalla kun, samalla kertaa kun, samaan aikaan kun.*

Ainoastaan silloin on temporaalisessa sanaliitto-konjunktiossa *kuin*, jos tämä *kuin* viittaa vertausta ilmoittavaan *ennen-* tai *niin-*adverbiin: *ennen kuin, niin kauan kuin, niin pian kuin.*

(Esimerkit etupäässä Nykysuomen sanakirjan käsikirjoituksesta.)

E. A. Saarimaa.

Suom. Kirj. Seuran kielivaliokunta käsitteli tässä esitettyä asiaa kokouksessaan 12. 10. 1945. Valiokunta totesi, että mainittu *kun*-konjunktion käytön laajentuminen ja siis ilmauksen tajuaminen temporaaliseksi on aivan yleistä, ja asettui kannattamaan kirjoittajan esitystä. Aikanaan saataneen kieliopeihin tätä käytännön vaatimaa tulkintaa vastaavat muutokset.